

Σειρά ποντιακῶν λαογραφικῶν ἐμπομπῶν τοῦ Συλλόγου "Φάρος Ποντίων"
ἀπὸ τὸν Ραδιοφ. Σταθ. Μακεδονίας Ε.Ι.Ρ.

Ἑμπομπή 2α - 27-9-1969
..... ΣΗΜΑ (μέ λυρα)

Ο.- Ποντιακοὶ ἀντίλαλοι. Λαογραφικὴ ἐμπομπή τοῦ Συλλόγου "Φάρος Πον-
τίων". Κείμενο καὶ ἐπιμέλεια Στάθη Εὐσταθιάδου.-

..... σέ μακρόσυρτο ἦχο, κουδούνια κλπ.

Ἀντίλαλοι... ἀναμνήσεις... νοσταλγίες.... καημοὶ

..... σέ γοργό ρυθμό, ἠρωτικό

Ἀθάνατοι ποντιακοὶ θρύλοι καὶ παραδόσεις

..... τό σῆμα σβῆνει

Ο.- Φίλοι ἀκροαταί, τὰ λαογραφικά στοιχεῖα, πού ἀναφέρονται στή ζωὴ
τῶν Ποντίων, βρίσκονται σέ ἄμεση σχέση μέ τὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ παρά-
δοση. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, πού ἀποίκησαν, τὸν Πόντο, δευτέρησαν καὶ στή
νέα τους πατρίδα τίς παραδόσεις, τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμά τους.

Πίστευαν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες σέ πολλοὺς θεοὺς. Ὁ κάθε τομέας
τῆς ζωῆς προστατευόταν ἀπὸ ἕνα ὀρισμένο θεό. Ὁ Ποσειδῶνας, π.χ., ἦ-
ταν ὁ θεὸς τῆς θαλάσσης, προστάτης τῶν ναυτικῶν. Ἡ Ἄρτεμις, θεὰ τοῦ
κυνηγιοῦ. Ἡ Ἀφροδίτη ^{ἕως ὁμορφίας καὶ} τοῦ ἔρωτα κλπ. Πολλοὶ θεοί, πολλές ἐξουσίες
καὶ δικαιοδοσίες.

Μέ τὸν χριστιανισμό ὁ ἀρχαῖος ἐλληνικός πολυθεϊσμός καταργεῖ-
ται. Καὶ ὅμως, στήν ἀντίληψη καὶ συνείδηση τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ ἡ ἰδιαί-
τερη θεϊκὴ προστατευτικὴ δύναμη γιὰ κάθε τομέα τῆς ζωῆς ἀποτελεῖ
ζωπικὴ ἀνάγκη. Ἔτσι, ἔχομε τοὺς διαφόρους ἁγίους, πού ἡ λαϊκὴ πίστη
τοποθετεῖ τὸν καθένα σέ μιὰ ἰδιαίτερη οὐράνια θέση. Ἀπὸ ἐκεῖ ἐπι-
βλέπει τὸν εἰδικό τομέα τῆς ζωῆς καὶ παρέχει ἰδιαίτερη προστασία
στοὺς ἀνθρώπους ὀρισμένου ἐπαγγέλματος, δραστηριότητος κλπ. Προστά-
της τῶν ναυτικῶν, π.χ., εἶναι τώρα ὁ ἅγιος Νικόλαος, πού διαδέχεται
τὸν Ποσειδῶνα.

Ἡ δημιουργία πολλῶν ἁγιότητων δέν ἀπορρέει βέβαια ἀπὸ τὴ λαϊ-
κὴ φαντασία. Ἀποτελεῖ ἱερό ἔργο τῆς ἐκκλησίας. Πρὸς τοὺς ἁγίους τῆς
ἐκκλησίας καὶ μόνον πρὸς αὐτοὺς συγιεντρώνει τὴν πίστη τοῦ ὁ λαός,
ὅμως στή λαϊκὴ φαντασία ἐπέζησαν καὶ ὀρισμένες ἄλλες θεότητες. Ἡ
δημιουργία τους ἀνάγεται στήν προχριστιανικὴ περίοδο. Δέν ὑπάρχει
βέβαια σ' αὐτές τίς θεότητες θρησκευτικὴ πίστη τοῦ λαοῦ, ὁ ὅποιος
ὅμως δέν τίς λησμονεῖ. Οἱ θεότητες αὐτές εἶναι συνυφασμένες μέ ὀρι-
σμένα τραγούδια, ἦθη καὶ ἔθιμα, πού ἔχουν κάποια σχέση μέ διάφορες
ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς.

Γιά μιά προχριστιανική θεότητα, πού διατηρήθηκε από τήν πον-
τιακή παράδοση, θά σᾶς μιλήσωμε σήμερα. Ἡ διατήρηση καί διαιωνισή
της ὀφείλεται σέ ἓνα ποντιακό δημοτικό τραγούδι, πού ἐξακολουθεῖ
ἀκουόμενο ἐπὶ αἰῶνες.

. λύρα σέ ὑπόκριση

Ἡ Λεμόνα. Εἶναι τό ποντιακό τραγούδι, πού εἶναι γνωστό καί
στούς μή ποντίους ἀνδρῆς. Ὅμως, ἡ χιλιотραγουδισμένη Λεμόνα ἔχει πα-
ρ' ἅπονο, ὅτι δέν τήν γνωρίζει καλᾶ ὁ κόσμος...

Περνοῦσε δάση καί λειβάδια ὁ διαβάτης. Κάπου, στήν ἄκρη μιᾶς
βρυσοῦλας, στεκόταν ὑπερήφανο τό δέντρο...

"Ἔστειν δέντρον καί μέγαν, 'σά νεράντζια φορτωμένον

"Ἐπλωσα νά παίρω ἓναν κι' ἐχολιάσταν ἡ Λεμόνα:

Ἀπό τήν νεραντζιά νεράντζι ἔκοψε ὁ διαβάτης καί θύμωσε ἡ Λε-
μόνα:...

Ὁ διαβάτης δίνει ἐξηγήσεις καί παίρνει ὄριο.

Μονάχα ἓνα νεράντζι ἔκοφα. Τίποτε ἄλλο.

Κι' ἂν ἐμάραινα φυλλόπον, νά μαραίνεται τό φόπο μ'

Κι' ἂν ἐτσάκωσα κλαδόπον, νά τσακοῦται τό χερόπο μ'

. ἡ λύρα σταματᾷ

Ο.-

Θύμωσε ἡ Λεμόνα. Ποιά Λεμόνα; Τό δέντρο ἡ λεμονιά; Μήπως κάποια
κοπέλλα, πού τήν ἔλεγαν Λεμόνα; Ἀλλά γιατί νά θυμώσῃ ἡ Λεμονιά, ἀφοῦ
ὁ διαβάτης νεράντζι ἀπό τή νεραντζιά ἔκοψε; Καί ἡ ἄλλη σκέψη δέν
πεῖθει. Εἶναι πολύ αὐθαίρετη ἡ τοποθέτηση κοπέλλας μέσα στό δάσος,
ἀφοῦ κανένα ἄλλο στοιχεῖο τοῦ ἄσματος δέν παρέχει ἔρεσμα γιά τή
θεμελίωση καί τῆς πιά ὑπερβολικῆς ποιητικῆς φαντασίας.

Ἡ ἐπίπνοος ἔρευνα τοῦ θέματος ὡδηγοῦσε σέ βαθύτερες ἐννοιες
καί νοήματα, ἀλλά ἐχρειάζοντο ἐπαρκῆ ἀποδεικτικά στοιχεῖα.

"Ἐνας ποντιακός στίχος λέει: ...

Ὁ Ἥλιος ἐβασίλεφεν, σή μάναν ἀτ' μερέαν

"Ἐνα δημοτικό θρακικό τραγούδι ἀρχίζει ἔτσι:

Ὁ Ἥλιος πάει στή μάναν του, πάει νά βασιλέφῃ...

Ρωτώντας γέροντες καί γερόντισσες, ἂν ὑπάρχῃ λαϊκή παράδοση,
ὅτι ὁ ἥλιος ἔχει μάναν κλπ., πήραμε τήν ἀπάντηση, ὅτι καί ὁ ἥλιος ἔχει
μάναν καί τό φεγγάρι καί ὅλα τά πράγματα στή φύση. Καί τό ποτάμι ἔχει
μάναν, "τῇ ποταμί ἡ μάναν", π ε γ α δ ο μ ἄ ν α κλπ. Ἡ ἀείμνηστη
γερόντισσα Σοφία Εὐσταθιάδου ἀπό τήν Κοιμινιά Κιλίκης, πού καταγόταν
ἀπό τήν Ἀργυρούπολη τοῦ Πόντου, μᾶς ἔδινε αὐτές τίς διαβεβαιώσεις

μέ πλήρη πεποίθηση και μέ τρόπο συγκινητικό.

Μέ τό βασίλειμα τοῦ ἡλίου πέφτει ἡ δρόσος. Ἀναζωογονεῖται ἡ πράσινη φύση. Τόν παίρνει στήν ἀγκαλιά της τόν ἡλιο, ἡ μάνα του στή Δύση...

Δέν θά θεωρούσαμε ὁλοκληρωμένο τό συμπέρασμά μας, ἐάν δέν εἴχαμε ἀνακαλύψει μιά νέα παραλλαγή τοῦ ἄσματος. Στήν παραλλαγή αὐτή ὑπάρχει ἕνας ἀκόμη στίχος στό τραγούδι, ὁ τελευταῖος στίχος, πού ἦταν ἄγνωστος μέχρι τότε...

Ὁ διαβάτης, ἀφοῦ ὁριζεται πρὸς τήν Λεμόνα, ὅτι οὔτε φύλλο μάρανε οὔτε κλωνάρι ἔσπασε, καταγγέλλει τήν ἡλιο καί τόν ἀγέρα.

Ὁ ἥλεν μαράιν'φυλλόπα κι'ἀγέρα τσαιών'κλαδόπα

Οἱ διαβεβαιώσεις τῶν ζωντανῶν φορέων τῶν ποντιακῶν παραδόσεων, ὅτι γιά κάθε πρᾶγμα στή φύση, καί γιά τό πιό ἀσήμεντο, ὑπάρχει ἀόρατη θεία προστατευτική δύναμη, εὑρίσκαν μέ τόν ἀνακαλυφθέντα στίχο πλήρη θεμελίωση. Ἡ Λεμόνα, πού θύμωσε γιὰτί ὁ διαβάτης ἄγγιξε ἔρα δέντρο, εἶναι ἡ μάνα τοῦ ἡλίου ἡ θεά πού προστατεύει τά δέντρα, τό πράσινο γενιᾶ. Εἶναι ἡ ἡ λ ι ο μ ᾶ ν α, ἡ λ ε μ ᾶ ν α, λ ε μ ᾶ ν α, Λ ε μ ὅ ν α.

Ὁ διαβάτης λοιπόν καταγγέλλει στήν ἡλεμᾶνα, στήν Λεμόνα, τόν γιό της τόν ἡλιο...

Ὁ ἥλεν μαράιν'φυλλόπα... Αὐτός μέ τήν κάφα του μαράινει τά φύλλα καί τά λουλούδια, ὁ γιός σου θεά Λεμόνα.

Ἡ συγκίνηση τοῦ διαβάτη ἐξηγεῖται. Ἦταν τόσοσ ὁ σεβασμός καί ἡ ἀγάπη πρὸς τή φύση, τά δέντρα καί τά λουλούδια, ὥστε ἡ λαϊκή φαντασία ἔπλασε ξεχωριστή θεά γιά τήν προστασία τους. Κάτω ἀπό τήν ἐξουσία τῆς θεᾶς Λεμόνας, οἱ φυσιολάτρες τῆς παλιᾶς ἐποχῆς ἔστεκαν μέ σεβασμό ἀπέναντι στήν πράσινη φύση καί ἐκινουῦντο πανευτυχεῖς μέσα στό παραδεισένιο περιβάλλον της.

Γεμάτη συγκίνηση ἡ ἀπολογία τοῦ κατηγορουμένου διαβάτη: Μή μέ καταδικάζης θεά Λεμόνα, μάνα τοῦ ἡλίου. Μονάχα ἕνα νεράντζι ἦταν ὁ πόθος τῆς ψυχῆς μου. Τίποτε δέν ἔθιξα ἀπό τό καταπράσινο βασίλειό σου, τήν ὠραία φύση μέ τά δέντρα καί τά λουλούδια της. Δράστης εἶναι ὁ γιός σου ὁ ἡλιος, πού μαράινει μέ τήν κάφα του τά φύλλα, πρίν πέση στήν ἀγκαλιά σου καί βασιλέψη. Ἐνοχος καί ὁ ἀγέρας, πού σπάζει τούς κλώνους τῶν δέντρων.

. ΔΥΡ - ΤΡΑΓ

Ο. - Ἀκολουθοῦν σκιοποῖ καί τραγούδια ἀπό διάφορες περιοχές τοῦ Πόντου.

Σέ ἄλλη μας ἐκπομπή θά μιλήσωμε καί γιά τό αἰσθηματικό περιεχόμενο τοῦ ἰδίου χοροῦ.

Πυρρίχιος χορός / θά τόν ἀκούσετε μέ ἄγγετον, ἀσικό.

. ἀσικός

Ο.- 'Εδῶ τελειώνει ἡ ἐκπομπή μας.-Κοντά σας καί πάλι τήν ἐρχόμενη ἐβδομάδα τήν ἴδια μέρα καί ὥρα.

. Σ Η Μ Α (μέ λύρα)

. σέ μακρόσυρτο ἦχο, κουδούνια κλπ. καί ἀκολούθως κανονικό σῆμα

Ο.- Μετεδόθη ἡ λαογραφική ἐκπομπή "Ποντιακοί ἀντίλαλοι" τοῦ Συλλόγου "Φάρος Ποντίων".Κείμενο καί ἐπιμέλεια Στάθη Εὐσταθιάδη.-

. τό σῆμα σβήνει

Ο.- Πάλιν ἀνασταί, τό λαογραφικό στοιχείο, καί ἀναφέρονται στή ζωή τῶν Ποντίων, βρίσκονται σέ ἀμεση σχέση μέ τήν ἀρχαία ἐλληνική παράδοση. Οἱ ἀρχαῖοι ἔπαιζαν, καί ἀκούσαν, τόν Πόντο, ἀετήρησαν καί στή ψυχή τους πατρίδα τίς παραδόσεις, τή ἦθη καί τή ἐθιμή τους.

Πίστευαν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες σέ πολλούς θεούς. Ὁ κάθε τομέας τῆς ζωῆς προστατευόταν ἀπό ἕνα ἀσκημένο θεό. Ὁ Ποσειδῶνας, π.χ., ἦταν ὁ θεός τῆς θαλάσσης, καί τῶν πλοίων. Ἡ Ἄρτεμις, θεά τοῦ κυνηγίου, ἦτο ἡ τοῦ ἔργου καί, ὅλας τῆς, πολλές ἐξουσίες καί ἐκτελέσεις.

Μέ τόν χριστιανισμό ὁ ἀρχαῖος ἐλληνικός πολυθεϊσμός καταργεῖται, καί ἄλλος, στήν ἀντίληψη καί συνεκίηση τοῦ ἐλληνικοῦ ἀποῦ ἡ ἰδιαίτερη καί, ὁ προστατευτική δύναμη γιά κάθε τομέα τῆς ζωῆς ἀποτελεῖ ὁ ἅγιος ἄνθρωπος. Ἔτσι, ἔχουν τοῦς διαφόρους ἁγίους, καί ἡ λαϊκή πίστη τοποθετεῖ τόν καθένα σέ μία ἰδιαίτερη οὐράνια θέση. Ἀπό ἐκεῖ ἐπιβλέπει τόν εἰδικό τομεά τῆς ζωῆς καί παρέχει ἰδιαίτερη προστασία στοῖς ἀνθρώπους ἀσκημένου ἐκαγγέλλοντας, δραστηριοποιεῖται κλπ. Προστάτης τῶν ναυτικῶν, π.χ., εἶναι τῶρα ὁ ἅγιος Νικόλαος, καί διαδέχεται τόν Ποσειδῶνα.

Ἡ δημιουργία πολλῶν ἁγιότητων δέν ἀπορρέει βέβαια ἀπό τή λαϊκή φαντασία. Ἀποτελεῖ ἱερό ἔργο τῆς ἐκκλησίας. Πρὸς τοῦς ἁγίους τῆς ἐκκλησίας καί μόνον πρὸς αὐτοὺς συγκεντρώνει τήν πίστη τοῦ λαοῦ, ὅπως στή λαϊκή φαντασία ἐπέστρεψαν καί ὀρισμένες ἄλλες θεότητες. Ἡ δημιουργία τους ἀνήκει στήν προχριστιανική περίοδο. Δέν ὑπάρχει βέβαια σ' αὐτές τίς θεότητες θρησκευτική πίστη τοῦ λαοῦ, ὁ ὅποιος ὅμως δέν τίς λησμονεῖ. Οἱ θεότητες αὗτες εἶναι συνυφασμένες μέ ἄριστὰ τραγούδια, ἦθη καί ἐθιμή, καί ἔχουν κάποια σχέση μέ διάφορες ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς.